

Przemysław Sieradzan

Ruch na rzecz niepodległej Ingrii – walka narodu o samostanowienie czy postmodernistyczna maskarada?

1. Uwagi wstępne

W schyłkowym okresie istnienia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich wiele grup etnicznych, zamieszkujących bezkresne przestrzenie rozciągające się od Bugu po Morze Ochockie i od Półwyspu Tajmyr po pustynię Turkmenistanu, rozpoczęło proces odkrywania na nowo własnej tożsamości. Proklamowana przez Michaiła Gorbaczowa polityka *glasnosti* nie tylko zapoczątkowała procesy odrodzenia etnicznego, narodowego i religijnego wśród ludów imperium, lecz również ujawniła konflikty zamrożone przez dziesięciolecia. Renesans zapomnianych tradycji i wskrzeszenie nacjonalizmów obnażyły klęskę projektu antropologicznego, którym było skonstruowanie radzieckiej tożsamości narodowej na fundamencie ideologii socjalistycznej. Okazało się, że dziesięciolecia względnie harmonijnego współistnienia złożonej mozaiki etnicznej w ramach wspólnej przestrzeni polityczno-administracyjnej radzieckiego supermocarstwa, prowadzącego scentralizowaną (choć nie w pełni) politykę w sferze edukacji i kultury, nie doprowadziło do zatarcia się różnic kulturowych i religijnych między poszczególnymi grupami etnicznymi.

Złagodzenie cenzury i rezygnacja z represyjnej polityki w sferze światopoglądowej pozwoliła wielu ludom żyjącym na terytorium pogrążonego w kryzysie imperium wyartykułować swoje dążenia polityczne. Część ruchów etnopolitycznych (jak na przykład ormiański, gruziński, litewski, łotewski czy estoński) odwoływała się do przeszłych tradycji własnej państwowości. Inne odrodzone ruchy nacjonalistyczne legitymizowały swą działalność przez nawiązania do efemerycznych państw z okresu porewolucyjnego (Ukraińcy, Białorusini) albo też uzasadniały dążenie do niepodległości rekonstrukcją tradycji imperiów dawnego Orientu (republiki Azji Centralnej). Różne formy przybrały odrodzone nacjonalizmy narodowości żyjących na terytorium Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RFSRR). W niektórych wypadkach – jak na Kaukazie

Północnym – dokonał się proces retribalizacji życia i głębokiej retradycjonalizacji, sprzężonej z deindustrializacją życia ekonomicznego, polityzacją etniczności i etnicznością polityki. Radykalizm żądań poszczególnych ruchów etnopolitycznych był zróżnicowany – wahał się od postulatów poszerzenia autonomii kulturowej czy też zwiększenia reprezentacji przedstawicieli etnosu w organach władzy i administracji aż po otwarte dążenia separatystyczne.

Proces odrodzenia tożsamości etnicznej i retradycjonalizacji dokonał się także w wypadku ludów ugrofińskich zamieszkujących RFSRR, których liczba wynosiła około 3,3 mln¹. Ich hasła i postulaty nie spotkały się z zainteresowaniem rosyjskiej ani światowej opinii publicznej, które byłoby porównywalne z medialną atencją udzielaną choćby północnokaukaskim ruchom niepodległościowym czy też staraniom Tatarstanu o suwerenność. Najistotniejszą przyczyną takiego stanu rzeczy był znaczny (i cały czas zwiększający się) stopień asymilacji tych narodowości. Stopień utożsamienia Ugrofinów z własną kulturą jest niewielki i ciągle zmniejsza się; można zaobserwować zjawisko wtapienia się małych narodowości w społeczeństwo rosyjskie. Czynnikiem sprzyjającym asymilacji jest rozproszenie tych ludów na bardzo rozległym terytorium sięgającym od Powołża aż po wybrzeże Morza Karskiego. Ponadto heterogeniczność ludów ugrofińskich niekorzystnie wpływa na stopień ich konsolidacji.

Ruchy etnopolityczne odwołujące się do idei ugrofińskiego odrodzenia narodowego wykazywały szczególną aktywność na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w., a szczyt radykalizmu ich postulatów przypadł na lata 1991–1992. Największą aktywność przejawiały te grupy etniczne, które w strukturze RFSRR posiadały własne republiki autonomiczne – Mordwini (zarówno Erza, jak i Moksza), Komi, Udmurci, Karelowie i Marijczycy. Były one względnie liczne, a ponadto radzieckie ustawodawstwo gwarantowało narodowościom tytularnych autonomicznych socjalistycznych republik radzieckich znaczny stopień niezależności w sferze kulturowej, edukacyjnej i językowej – dzięki temu proces asymilacji przebiegał wolniej. Czynnikiem, który sprzyjał ugrofińskiemu odrodzeniu kulturowemu w Rosji było wsparcie ze strony niepodległych państw ugrofińskich – przede wszystkim Estonii, ale także Finlandii i Węgier².

Oprócz silnych ruchów etnopolitycznych narodowości tytularnych republik można zaobserwować powrót do rodzimych tradycji wśród mniejszych narodowości ugrofińskich. Przykładem mogą być tu Saamowie z półwyspu Kolskiego, coraz intensywniej współpracujący ze swoimi rodakami z krajów nordyckich w ramach Rady Saamów³. Przypadkiem budzącym niezwykle kontrowersje są Pomorcy – potomkowie mieszkańców wybrzeży Morza Białego i Morza Barentsa, którzy walczą dziś o status rdzennego narodu północy, choć rosyjskie władze

¹ K. Sanukov, *Finno-ugorskie narody Rossii okazalis' v čisle pervyh žertv globalizacji*, <http://finugor.ru/node/22257> [dostęp: 07.06.2014].

² Zob. T.I. Učajkina, *Nacional'nye dviżeniâ finno-ugorskih narodov Rossii v 1989–1995 gg.*, autoreferat kandydatskoj dissertacii, Saransk 1997.

³ *The Saami Council*, <http://www.saamicouncil.net/?deptid=1116> [dostęp: 08.06.2014].

uznają ich za subetnos należący do rosyjskiej grupy etnicznej⁴. Oddzielnym tematem jest status małych rdzennych narodów północy, takich jak ugryjscy Chantowie i Mansowie, a także blisko spokrewnione z ludami ugrofińskimi etnosy samojedzkie (Nieńcy, Eńcy, Selkupowie i Nganasanie), które należą do Rosyjskiego Towarzystwa Małych Rdzennych Ludów Północy, Syberii i Dalekiego Wschodu. Odrodzenie narodowe małych ludów północy ściśle związane było z ich walką o prawa do tradycyjnego sposobu życia i gospodarowania⁵. Wśród współczesnych inicjatyw etnopolitycznych, odwołujących się do tożsamości ugrofińskiej, szczególnie kontrowersyjne miejsce zajmuje ruch na rzecz niepodległości Ingrii (północnej części dzisiejszego Obwodu Leningradzkiego, zwanej również Ingermanlandią i Iżorą)⁶. Krytycy ruchu uważają, że jest on w istocie efemeryczną modą, która ukształtowała się w niechętnych dominacji Moskwy kręgach rosyjskiej inteligencji Sankt-Petersburga i Wyborga, a także uzyskała określoną popularność wśród niektórych przedstawicieli subkultur młodzieżowych. Z drugiej strony, Iżorowie – rdzenna ludność terytorium Ingrii, które przez długie stulecia wchodziło w skład Królestwa Szwecji, jest w istocie ludnością ugrofińską.

2. Zarys historii Ingermanlandii do 1917 r.

Terytorium położone między Zatoką Fińską, rzeką Narwą oraz jeziorami Ładoga i Pejpus od czasów mezolitu zasiedlone było przez plemiona ugrofińskie określane w kronikach staroruskich (na przykład w *Powieści lat minionych*) jako Czudź⁷. Potomkami najdawniejszych mieszkańców Ingrii jest niewielka grupa etniczna – Wotowie. Innym ugrofińskim etnosem autochtonicznym tej krainy są Iżorowie. W XII w. terytoria zamieszkiwane przez plemiona Wotów i Iżorów zostały włączone do Rusi Nowogrodzkiej – wschodniosłowiańskiej republiki kupieckiej powstałej po rozbiciu dzielnicowym Rusi Kijowskiej. To polietniczne państwo słynęło z tolerancji religijnej i było wówczas jednym z największych mocarstw ekonomicznych w Europie⁸. Większość Wotów i Iżorów przyjęła wówczas prawosławne chrześcijaństwo, choć część pozostała wierna rodzimej wierze politeistycznej. W tamtym okresie po raz pierwszy odnotowano użycie słowa *I n g r i a*⁹.

Przez cały XIII w. ziemie Ingrii były areną wojen podjazdowych między Szwecją i Rusią Nowogrodzką, które zakończyło podpisanie traktatu pokojowego

⁴ Współcześni działacze ruchu pomorskiego odrodzenia narodowego utrzymują, że ich etnogeneza Pomorców związana jest z syntezą różnych kultur i żywiołów etnicznych – Słowian wschodnich (potomków mieszkańców Rusi Nowogrodzkiej), Finów oraz Norwegów. Zob. P. S i e r a d z a n, *Pomorcy na pograniczu norwesko-rosyjskim*, „Cywilizacja i Polityka” 2013, nr 11.

⁵ Zob. P. S i e r a d z a n, dz. cyt.

⁶ Choć Leningrad został w 1991 r. przemianowany na Sankt-Petersburg, to nazwa Obwodu Leningradzkiego pozostała niezmienną.

⁷ Zob. N e s t o r, *Powieść minionych lat*, przeł. F. Sielicki, Kraków 1968.

⁸ L. B a z y ł o w, *Historia Rosji*, Warszawa 1983.

⁹ Zob. *Istoriâ i kul'tura Ingermanlandii*, <http://ingria-art.livejournal.com/> [dostęp: 08.06.2014].

w Nöteborgu (Oreszku) w 1323 r. Na mocy tego układu po raz pierwszy wyznaczona została granica między Szwecją i Rosją, która przebiegała od Przesmyku Karelskiego po Zatokę Botnicką. W 1478 r. Republika Nowogrodzka została (wraz z Ingrią) wcielona do autokratycznego Księstwa Moskiewskiego. W okresie, gdy Carstwo Moskiewskie pogrążyło się w chaosie w okresie Wielkiej Smuty, Szwecja dostrzegła szansę na ekspansję terytorialną. Armia szwedzka w 1610 r. wsparła Moskwę walczącą z polską interwencją, lecz w 1613 r. zwróciła się przeciw państwu nowego cara Michaiła Romanowa i zajęła całą ziemię nowogrodzką. Na mocy pokoju w Stołbowie podpisanego w 1617 r. król Gustaw Adolf zwrócił Carstwu Moskiewskiemu Ruś Nowogrodzką, lecz wcielił do swojego królestwa Ingrię, zwaną odtąd Ingermanlandią. Tym samym Moskwa utraciła dostęp do Morza Bałtyckiego¹⁰.

Od czasu podboju szwedzkiego trwała intensywna kolonizacja Ingrii przez luterzańskich kolonistów fińskich (zwanym odtąd Ingrianami), którzy szybko zmajoryzowali Wotów, Iżorów i Rosjan, stając się dominującą grupą etniczną na tym terytorium¹¹. Na mocy traktatu w Nystad z 1721 r., kończącego wojnę północną, Piotr Wielki włączył Ingrię do Rosji i postanowił wzniesić na jej terytorium nową stolicę imperium: Sankt-Petersburg, symbol mocarstwowości i modernizacji, wznoszony na okupowanych terytoriach od 1703 r.

Na terytorium dawnej Ingermanlandii w 1710 r. powstała gubernia sankt-petersburska. Rozpoczął się wówczas proces osadnictwa ludności wschodniosłowiańskiej z centralnej Rosji, za sprawą którego zarówno Finowie (Ingrianie), jak i autochtoni stali się mniejszością w Ingrii. Według pierwszego spisu powszechnego w 1897 r. etniczni Rosjanie stanowili już 81,9% mieszkańców guberni sankt-petersburskiej¹². Warto dodać, że znaczną większość z tej liczby stanowili mieszkańcy samego Sankt-Petersburga, podczas gdy na wiejskich obszarach północnej Ingrii około 90% mieszkańców stanowili Finowie i Iżorowie¹³. W 1809 r. powstało Wielkie Księstwo Finlandii połączone unią personalną z Imperium Rosyjskim, które graniczyło z terytorium Ingrii. Choć państwo to znajdowało się pod władzą rosyjskiego imperatora, cieszyło się znacznym zakresem autonomii i wolności obywatelskich, wywierając duży wpływ społeczno-kulturowy na północne obszary dawnej Ingermanlandii. Rozwijający się od XIX w. fiński ruch niepodległościowy oddziaływał także na ugrofińskich mieszkańców Ingrii. Silne więzi Ingrian z Finlandią (wzmocnione za sprawą aktywnej działalności fińskiego kościoła luterńskiego na tym terytorium) zaowocowały pojawieniem się dążeń irredentystycznych po obu rewolucjach 1917 r. Proklamowanie

¹⁰ L. Bazyłow, dz. cyt.

¹¹ Tamże.

¹² *Pervaâ vseobščââ perepis' naseleniâ Rossijskoj Imperii 1897 g. Raspredelenie naseleniâ po rodnomu âzyku i uezdâ 50 gubernij Evropejskoj Rossii*, http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_jan_97_uezd.php?reg=1289 [dostęp: 09.06.14].

¹³ Zob. *Who are Ingrians and where is Ingria?*, www.inkeri.com [dostęp: 09.06.14].

niepodległości przez Finlandię 6 grudnia 1917 r. zostało przyjęte entuzjastycznie przez znaczną część ugrofińskich mieszkańców dawnej Ingermanlandii¹⁴.

3. Krótki epizod niepodległości państwowej Ingrii Północnej

Czy można mówić o tradycji państwowej niepodległej Ingrii? Mogłoby się wydawać, że Ingermanlandia to nie tyle samoistna przestrzeń kulturowa, co raczej terytorium pogranicza fińsko-rosyjsko-szwedzkiego, którego mieszkańcy nigdy nie dążyli do posiadania własnego państwa. Tylko szczególnie wnikliwi badacze historii regionu wiedzą, że na obszarze części Przesmyku Karelskiego w latach 1919–1920 istniało efemeryczne państwo o nazwie Republika Ingrii Północnej. Jest to jedyny epizod historyczny, do którego mogą odwoływać się współcześni zwolennicy ingermanlandzkiej niepodległości.

Republika Ingrii Północnej należała do grupy kilkudziesięciu państw (o zróżnicowanym poziomie instytucjonalizacji, konsolidacji i trwałości), które powstały na obszarze dawnego Imperium Rosyjskiego po rewolucji październikowej i wybuchu wojny domowej. Proklamacja niepodległości mikropaństwa dokonała się w odpowiedzi na próbę zmobilizowania fińskojęzycznych mieszkańców Przesmyka Karelskiego do Armii Czerwonej. Terytorium państewka obejmowało około 30 km², a siedzibą jego władz była pograniczna fińska wieś Kirjasalo. Przywódcy Ingrii Północnej uznawali niepodległość państwa za stan tymczasowy i dążyli do przyłączenia terytorium republiki do Finlandii. 11 czerwca 1919 r. na niewielkim terytorium (znajdującym się zaledwie pięćdziesiąt kilometrów na północ od Piotrogradu, stolicy rewolucyjnej Rosji) zgromadzili się ugrofińscy uciekinierzy z terytorium Ingrii. 9 lipca 1919 r. Republika Ingrii Północnej została oficjalnie proklamowana. Wybrany został Tymczasowy Komitet Ingrii Północnej (*Pohjois-Inkerin Hoitokunta*)¹⁵.

Mikropaństwo posiadało wszystkie atrybuty suwerennej państwowości – armię, flotę, administrację pocztową, sądownictwo, a także symbolikę – hymn, herb i flagę (skandynawski niebieski krzyż z czerwoną obwódką na żółtym tle). Pierwszym przewodniczącym Komitetu Tymczasowego został Santeri Termonen, po dwóch miesiącach zastąpił go Juha Pekka Kokko. Największą sławę zdobył jednak Georg (Yrjö) Elfvingren, porucznik armii carskiej, weteran puczu Kornilowa, później stronnik białej armii, który stał na czele republiki od listopada 1919 r. do maja 1920 r.¹⁶ Fiński oficer prowadził walki z fińskimi oddziałami Armii Czerwonej na obszarze Przesmyku Karelskiego, wsparł też militarnie

¹⁴ Zob. V. Musayev, *The Ingrian Question as a Historical and Political Phenomenon*, Praha 2000, s. 33.

¹⁵ Zob. A. Pükkenen, A. Tianen, *Ingriä v ogne. Maloizvestnyj epizod belogo dviżeniä*, <http://ingermanland.narod.ru/posev.htm> [dostęp: 09.06.2014].

¹⁶ M.A. Targajnen, *Ingermallandskij izlom: bor'ba ingermanlandskih finnov v graždanskoj vojne na Severo-Zapade Rossii*, Sankt-Peterburg 2001.

ofensywę generała Nikołaja Judenicza na Piotrogród. W maju 1920 r. Georg Elfvengren został odsunięty od wszystkich pełnionych stanowisk, a jego miejsce zajął nastawiony bardziej koncyliacyjnie Jukka Tirranen¹⁷.

Na mocy pokoju z Tartu podpisanego między Rosją Radziecką i Finlandią 14 października 1920 r. terytorium Ingrii Północnej miało znaleźć się po stronie rosyjskiej. 6 grudnia 1920 r. sztandar państwowy w Kirjasalo został opuszczony, a ludność republiki ewakuowała się na terytorium Finlandii. Choć krótki epizod państwowości Ingrii Północnej został zakończony, niektórzy przedstawiciele władz republiki (ze szczególnym wskazaniem na Georga Elfvengrena) kontynuowali działalność polityczną na emigracji, przede wszystkim w Finlandii i w Polsce¹⁸.

Krótki epizod funkcjonowania Republiki Ingrii Północnej na pograniczu rosyjsko-fińskim nie miał być może szczególnie doniosłego znaczenia historycznego; pozostaje tym niemniej inspiracją dla współczesnych zwolenników niepodległej Ingermanlandii, którzy posługują się symboliką efemerycznego państwa i chętnie nawiązują do jego tradycji.

4. Ingria w ZSSR i ugrofińskie odrodzenie narodowe u kresu istnienia socjalistycznego mocarstwa

Po utworzeniu ZSRR w 1922 r. partia bolszewicka przystąpiła do wcielania w życie polityki korienizacji, której istotą było wspieranie samorządności oraz przyznanie autonomii narodowo-kulturowej (w niektórych wypadkach także administracyjnej) poszczególnym grupom etnicznym. Według pierwszego spisu powszechnego liczba Finów zamieszkujących Obwód Północno-Zachodni ZSRR wyniosła 125 884 osoby. W 1927 r. terytorium Przesmyku Karelskiego zostało włączone w Obwód Leningradzki, w ramach którego utworzono Kujwozowski Fiński Rejon Narodowy zamieszkiwany przez ludność ugrofińską. W roku 1930 na terytorium tej jednostki polityczno-administracyjnej działało 286 szkół podstawowych, dziewiętnaście szkół średnich i trzy technika z fińskim językiem wykładowym. W ramach leningradzkiego komitetu obwodowego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) działała sekcja fińska¹⁹.

W latach trzydziestych relacje radziecko-fińskie uległy dramatycznemu pogorszeniu. Rezultatem ochłodzenia stosunków między obydwojoma państwami było rozpoczęcie polityki represji wobec ugrofińskiej ludności Ingrii, której przedstawiciele uznawano odtąd w ZSRR za element potencjalnie niebezpieczny i wywrotowy. Używanie pojęć „Ingermanlandia” i „Ingria” zostało zakazane w publicystyce i literaturze naukowej. Przymusowa kolektywizacja miała nadzwyczaj brutalny przebieg. W latach 1931 i 1936 doszło do masowych deportacji ludności

¹⁷ Tamże.

¹⁸ A. P u k k e n e n, *Polkovnik El'vengren*, <http://magazines.russ.ru/zvezda/2004/3/pukk13.html> [dostęp: 09.06.2014].

¹⁹ V. M u s a y e v, dz. cyt., s. 71–74.

ugrofińskiej na Półwysep Kolski, Ural, Syberię Zachodnią i do Jakucji²⁰. W 1936 r. rozwiązano Kujwozowski Fiński Rejon Narodowy. Kolejna fala represji nadeszła 30 listopada 1939 r. po wybuchu wojny radziecko-fińskiej. Wielu przedstawicieli narodów Ugrofińskich zostało zmobilizowanych do Armii Czerwonej. Po utworzeniu w 1940 r. Karelo-Fińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej przesiedlono tam znaczną część Finów. W latach 1942 i 1943 doszło do kolejnych dwóch fal deportacji (przedstawiciele narodów ugrofińskich Ingrii zbiorowo uznano za potencjalnych sojuszników państw osi). W 1943 r. Finlandia przyjęła na swoje terytorium ingermanlandzkich Finów z ziem okupowanych przez III Rzeszę, lecz w 1944 r. pod naciskiem Moskwy odesłała ich z powrotem do ZSRR²¹.

Choć po śmierci Józefa Stalina ingermanlandzcy Finowie oficjalnie nie znaleźli się na liście narodów rehabilitowanych, to w 1954 r. uzyskali prawo powrotu do ojczyzny. Mimo tego, wiele deportowanych rodzin z przyczyn ekonomicznych postanowiło pozostać w miejscu zsyłki²².

Ingermanlandzcy Finowie oraz przedstawiciele innych ugrofińskich narodów Ingrii żyjący na obszarze RFSRR stopniowo ulegali rusyfikacji, a żyjący w Estońskiej SRR – estonizacji. W 1959 r. narodowość fińską deklarowało 20 043 osoby, a w 1989 r. już zaledwie 11 833 osoby. W tym samym okresie o ponad połowę spadł odsetek etnicznych Finów deklarujących fiński jako język ojczysty. Liczba Iżorów w ZSRR spadła z 1 062 w 1959 r. do 820 w 1989²³.

Ugrofińskie odrodzenie narodowe w Ingrii dokonało się w okresie przemian politycznych zainicjowanych przez Michaiła Gorbaczowa. Od 1987 r. pojęcia „Ingria” i „Ingermanlandia” ponownie używane są w dyskursie naukowym i publicystyce. W październiku 1988 r. zarejestrowano etnopolityczne stowarzyszenie Inkerin Liitto (Związek Ingermanlandzki). Pojawiły się też liczne czasopisma fińskojęzyczne, w tym gazeta „Inkeri”. W kwietniu 1989 r. w Tallinie odbył się kongres ingermanlandzkich Finów, w którym wzięli udział także przedstawiciele diaspory z Finlandii i Szwecji. Warunki dla rozwoju działalności uzyskał fiński kościół luterński. Powstało również wiele stowarzyszeń i organizacji folklorystycznych, które istnieją do dziś²⁴.

5. Współczesny ruch Wolnej Ingrii na tle innych ruchów separatystycznych w Federacji Rosyjskiej

W Federacji Rosyjskiej XXI wieku można dostrzec renesans tożsamości etnicznych wśród młodego pokolenia. Wśród rozmaitych ruchów etnopolitycznych współczesnej Rosji młodzi działacze często wykazują znacznie większy radykalizm

²⁰ Zob. L.A. Gil'di, *Sud'ba «social'no-opasnogo naroda» (Zasekrečennyj genocid finnov v Rossii i ego posledstviâ. 1930–2002 g.g.)*, Sankt-Petersburg 2003.

²¹ V. Musayev, dz. cyt., s. 110–116.

²² Tamże, s. 135–136.

²³ Tamże, s. 137–139.

²⁴ Tamże, s. 141–142.

od pokolenia swoich ojców. Zjawisko to można zaobserwować choćby na Kaukazie – wśród tamtejszych ruchów narodowościowych doszło do serii rozmów, zainicjowanych przez młodych radykałów identyfikujących się z hasłami separatystycznymi²⁵.

W wypadku ruchu Wolnej Ingrii sytuacja wygląda inaczej. W fińskojęzycznych wsiach Przesmyku Karelskiego funkcjonują grupy i stowarzyszenia odwołujące się do tradycji ugrofińskiej regionu. W większości mają one charakter kulturalno-oświatowy i folklorystyczny. Ich aktywność jest na różne sposoby wspierana przez Finlandię. Organizowane są koncerty, festiwale i konferencje poświęcone ingermanlandzkim Finom i Iżorom. Szczególną aktywność wykazuje stowarzyszenie Inkerin Liitto, na czele którego stoi Władimir Kokko. Stowarzyszenie to zdecydowanie odcina się od dążeń separatystycznych²⁶.

Całkowicie odrębnym fenomenem wydaje się nieformalny ruch na rzecz Wolnej Ingrii, który zyskał pewną popularność wśród młodzieży obwodu leningradzkiego. W odróżnieniu od fińskich stowarzyszeń etnicznych jest to ruch niemal wyłącznie miejski – jego centrum stanowi Sankt-Petersburg, drugie co do wielkości miasto Federacji Rosyjskiej, położone na terytorium historycznej Ingermanlandii. Działacze ruchu są nadzwyczaj aktywni w Internecie. Prowadzą portal informacyjny Ingria-INFO²⁷ oraz liczne konta na portalach społecznościowych i blogi.

Ruch na rzecz Wolnej Ingrii stawia sobie za cel uzyskanie szerokiej autonomii dla obszaru okalającego Sankt-Petersburg, po czym przeprowadzenie referendum w sprawie niepodległości historycznej Ingermanlandii. Cechą charakterystyczną wszystkich mediów identyfikujących się z ideą niepodległej Ingrii jest silna niechęć do Moskwy, aktualnych rosyjskich władz, systemu politycznego, a także tradycji caratu i ZSRR. Nieco bardziej złożony jest stosunek do rosyjskiej państwowości jako takiej – generalnie jest on bardzo negatywny, można zauważyć jednak niekiedy sympatię dla białej armii z okresu wojny domowej²⁸.

Działacze identyfikujący się z Wolną Ingrią za swoich przeciwników uważają kategorię określaną przez nich jako „Moskale” lub „Moskowici” – identyfikowani nie tyle z etnicznymi Rosjanami, co ze zwolennikami państwowości imperialnej, dziedzicami „mongolsko-tatarskiego paradygmatu państwowości”. Na stronie Ingria-INFO można przeczytać: „Moskale mogą należeć do różnych gatunków i podgatunków – staliniści, zwolennicy prawosławnego mocarstwa, putiniści. [...] W rzeczywistości ich moskalizm, będący w swej istocie ponadnarodową ideologią imperialną, jest zorientowany na unicestwienie, przede wszystkim, samego superetnosu rosyjskiego [...], złożenie go w ofierze utopijnym mesjanistycznym

²⁵ Zob. T. B o d i o, P. S i e r a d z a n, *Źródła nacjonalizmu czerkieskiego i jego konsekwencje polityczne*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2012, nr 4.

²⁶ Zob. *Predsedatel' obščestva ingermanlandcev: Esli pod somnienie stavitsâ celostnost' Rossii, to pora primenit' zakon*, <http://finugor.ru/node/13383> [dostęp: 12.06.14].

²⁷ Zob. Ingria-INFO, www.ingria.info [dostęp: 12.06.2014].

²⁸ Tamże.

ideom, rozpuszczenie wśród kaukaskich, środkowoazjatyckich i innych narodów, zamieszkujących moskiewskie imperium – Rosję²⁹.

Retoryka ingermanlandzkich separatystów wpisuje się w dyskurs rosyjskiego nowego nacjonalizmu, określanego też jako etnonacjonalizm lub etnoseparatyzm. Aktywiści tego nurtu identyfikują się z rosyjskim etnosem i są wrogo nastawieni do mniejszości etnicznych (zwłaszcza z Kaukazu i Azji Centralnej). W przeciwieństwie do antyokcydentalistycznych rosyjskich imperialistów afirmują (specyficjnie postrzegane) wartości Zachodu. W kręgach tych często występują postawy rasistowskie. Etnonacjoniści uważają się za przedstawicieli białej, europejskiej rodziny narodów. Będąc etnicznymi szowinistami rosyjskimi, jednocześnie nienawidzą państwa rosyjskiego, uważanego przez nich za strukturę polityczną, która w istocie służy interesom mniejszości narodowych. W środowiskach tych popularne jest nie tylko hasło oddzielenia od Rosji Kaukazu i Syberii, ale także utworzenia na terytorium historycznej Rusi kilku suwerennych państw etnicznych Słowian Wschodnich. Działacze ruchu identyfikują się z liberalizmem gospodarczym oraz konserwatyzmem obyczajowym. Obiektem ich admiracji są antyimigranckie zachodnioeuropejskie partie skrajnej prawicy³⁰.

Aktywiści ruchu Wolnej Ingrii korzystają z symboliki państwowej Republiki Ingrii Północnej, na której dziedzictwo chętnie się powołują. Ruch nie ma jednak nic wspólnego z etnicznymi Finami, a tym bardziej z autochtonicznymi Iżorami czy Wotami. W artykułach pisanych przez działaczy ruchu można dostrzec sympatię dla państw skandynawskich (choć już nie dla nordyckiego modelu opieki społecznej). Sympatia ta jest raczej powierzchowna i stanowi wyraz demonstracyjnej identyfikacji z Zachodem postrzeganym jako przeciwieństwo znienawidzonego Kaukazu i Azji Centralnej. Wszystkie artykuły na stronach ingermanlandzkich separatystów publikowane są w języku rosyjskim. Niewiele można znaleźć tam odwołań do historii i tradycji narodów ugrofińskich. Materiałów fińskojęzycznych nie ma w ogóle. Wśród materiałów informacyjnych dominuje przekaz antykremłowski, ale także ksenofobiczny (antyislamski i antykaukaski)³¹.

Działacze ruchu Wolnej Ingrii organizują demonstracje, koncerty, a także obozy turystyczne. Istnieje kilka grup muzycznych odwołujących się do separatyzmu ingermanlandzkiego (wszystkie wykonują swoje utwory w języku rosyjskim). Idee i symbolika Wolnej Ingrii cieszą się pewną popularnością wśród kibiców klubu piłkarskiego Zenit Sankt-Petersburg, znanych z niechęci do moskiewskich drużyn. Polem aktywności działaczy ruchu jest jednak przede wszystkim Internet³². Na podstawie materiałów programowych i publicystyki zamieszczonej na stronach internetowych ideologię ruchu Wolnej Ingrii można scharakteryzować jako swoistą syntezę rosyjskiego nacjonalizmu etnicznego, specyficjnie

²⁹ Zob. *O moskalâh*, <http://www.ingria.info/component/content/article/7-interview/741-2012-12-23-10-14-58> [dostęp: 12.06.14].

³⁰ Zob. A. Wierzbicki, *Rosja: etniczność i polityka*, Warszawa 2011.

³¹ Zob. Ingria-INFO, www.ingria.info [dostęp: 12.06.2014].

³² Zob. *Svobodnaâ Ingriâ*, <https://vk.com/club342730> [dostęp: 12.06.2014].

interpretowanego okcydentalizmu oraz liberalizmu gospodarczego. Obiektami pogardy działaczy separatystycznych są prawosławie, imperializm i Azja, ale także socjalizm i wielokulturowość. Ruch wyraźnie nawiązuje w sferze ideowej do zachodnioeuropejskich partii i zrzeczeń nacjonalistycznych.

6. Podsumowanie

Ingria jest fascynującym regionem o bogatej tradycji i bardzo złożonej historii. Na terytorium tym nadal żyją zarówno potomkowie ludów autochtonicznych, jak też i fińskich osadników. Ugrofińskie mniejszości narodowe od lat osiemdziesiątych przeżywają renesans tożsamości etnicznej i rozwijają swoją kulturę, współpracując przy tym z przychylnymi im władzami państwowymi Finlandii.

Wydaje się, że ruch Wolnej Ingrii nie jest niczym innym, jak postmodernistycznym ruchem miejskim rosyjskich nacjonalistów etnicznych z Sankt-Petersburga, posiadającym wiele cech subkultury młodzieżowej, który w swojej działalności wykorzystuje symbolikę historycznej Ingermanlandii. Analiza materiałów programowych i publicystyki separatystów wykazuje, że nie mają oni żadnego związku z historyczną Ingrią ani też z żadną z kultur ugrofińskich. Pod pozorem aktywizmu etnopolitycznego i walki narodów o samostanowienie prowadzą działalność o wyraźnym charakterze szowinistycznym i ksenofobicznym.

Błędem byłoby wpisywać ruch Wolnej Ingrii w szerszy nurt ugrofińskich dążeń regionalistycznych czy separatystycznych. Nie ma żadnych przesłanek, które pozwalałyby powiązać dzisiejszych separatystów ingermanlandzkich z historyczną Ingrią oraz jej kulturą i tradycją. Fakt ten pozwala uznać działalność tego ruchu za mistyfikację.

The Movement for Free Ingria – the Struggle for National Self-Determination or Post-Modern Masquerade?

Summary

Keywords: Russian Federation, Separatism, Finno-Ugric nations, Ingria, Finland, Regionalism, Ethnic Identity

Ingria is a fascinating region with a rich tradition and a very complex history, still inhabited by ancestors of both indigenous people and Finnish settlers. The rebirth of ethnic identity of Finno-Ugric minorities in Russian Federation is fostered by cooperation with Finnish authorities. The contemporary “Free Ingermanland” movement adheres to the history of Ingria and the concept of Finno-Ugric unity. However, it seems to be rather an post-modern movement of Russian nationalists based Sankt-Petersburg than a genuine ethnic separatist movement. There are no premises that would justify connecting “Free Ingermanland” movement with the history and culture of Ingria or any other of the Finno-Ugric regionalist and separatist movements in Russia.